

GELENEĞİN EVRİMİ VE PATRONAJ

The Evolution of Tradition, and Patronage

L'évolution de la tradition et le patronage

Emrah PELVANOĞLU*

ÖZET

Bu çalışmada, Âşık Mensubî ile babası Âşık Meydanî üzerine yaptığımız söyleşiden elde ettiğimiz, âşıklık geleneği ile ilgili verileri; Kayseri'nin moderniteye nispeten tepkili şehir hayatı, patronaj ve âşıklık geleneğinin bu bağlamda geçirdiği evrimi tartışmak için kullandık.

Anahtar Kelimeler

Âşıklık Geleneği, Patronaj, Modernite, Şehir Hayatı

ABSTRACT

This discussion is based on recorded conversations with Âşık Mensubî concerning his father Âşık Meydanî. This material is used to discuss the evolution of the *âşık* tradition in the contexts of the relatively conservative milieu of the city of Kayseri and the patronage of the Turkish government.

Key Words

âşık tradition, patronage, modernity, city life

Türkiye'de âşıklık geleneği modernleşen şehir hayatı içerisinde geleneksel normlarını dönüştürerek yaşamaya devam etme çabasıdadır. Modernleşme öncesinde, şehir şehir, köy köy gezerek, konakladıkları yerlerde halkın "bağış"ları ile geçimlerini sağlayan âşıkların, modernleşme süreciyle paralel işleyen şehirleşmenin ve yazılı kültürün egemenliği altında, bağlamından uzaklaşmış bir geleneği sürdürme şekilleri, halkbilimi çerçevesi içerisinde bir sorunsal olarak ele alınabilir. Nitekim biz de bu yazımızda -genelleme yapmanın sakıncalarını da anımsayarak söyleyecek olursak- modernleşmeyi nispeten tepkili yaşayan bir büyükşehir olarak Kayseri'de, saz âşıklığını icra eden Âşık Mensubî (Dilaver Eroğlu) ile, babası Âşık Meydanî (İdris Eroğlu) üzerine yaptığımız söyleşi sonucunda elde ettiğimiz bilgileri temel alarak, modern şehir hayatıyla sorunlu bir birlik-telik yaşayan âşıklık geleneğini, bu bağlam üzerinden tartışacağız.

Kayseri'nin moderniteye nispeten tepkili bir şehir olduğunu yukarıda söylemiştik. Âşık Mensubî, babası Âşık Meydanî'nin Kayseri'ye geldikten sonra derme-

çatma bir kulübe kurarak, burada "çağırıp çığırma" başladığını ve kısa zaman sonra gerek şehir halkından, gerekse de civar köylerden yoğun bir izleyici kitlesinin babasını izlemeye başladığını söylemişti. Modernite öncesi âşıkların şehir kahvelerinde saz çalıp, hikâye anlatmalarına dair bir gösterge olabilecek bu durumla, Kayseri'nin eksik modernliği arasında bir nevi bağlaşılmı kurulabilir, ancak burada yerleşik olan âşık, hareketli olan izleyici kitledir ve bu da modern şehir hayatının bir göstergesidir. Gelenek evrilerek de olsa devam etmek istemektedir. Geleneğin bir ayağı olarak âşığı ele alırsak, öteki ayağı performans talep eden ve civar köylerden sadece âşığı dinlemek için gelen halk kitleleridir.

Bu derme çatma bina içerisinde yapılan performanslara zamanla başka âşıklar da katılır ve performans talebi artarak devam eder. Yöre âşık potansiyeli fazla bir yer olmasına rağmen konuşmamız esnasında Âşık Mensubî babasının yeganeliğini sürekli vurgulamıştı. Bu durumu ise Âşık Meydanî'nin, Kayseri toplum hayatı içerisinde bu geleneğe bir "yer" açmasına bağlayabiliriz. Âşıklar geçimlerini çeşitli işlerde

* Bilkent Üniv. Türk Edb. Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

çalışarak karşılamaktadır. Performans esnasında satışa sunulan çay, kahve gibi içeceklerin gelirleriyle binanın bakımı karşılanmaya çalışılır. Geleneğin devamı için yerel piyasa şartlarına bir uyum çabası olarak alımlayabileceğimiz bu işletmecilik, Aşık Mensubî'nin aktarımıyla "çaresizlik"ten'dir. Bizce bu "çaresizlik", sözlü kültür bağlamında eğlence (entertainment) olarak algılanan "iş" in, korunup değerlendirilmesi gereken "sanat" a evrimidir.

Yine Aşık Mensubî'den öğrendiğimize göre bu zaman zarfı içerisinde Aşık Meydanî devlet birimleriyle temasa geçer. Kültür bakanlığının çeşitli birimlerine mektuplar yazarak destek ve ilgi talep etmektedir. Aşığın maddi gücü kendi sanatını korumaya yetmemektedir ve bu noktada devletten istenilen bir nevi "patronaj" dır (İnalcık, Şair ve Patron) . Nitekim konuşmamızın en önemli yerlerinde Aşık Mensubî'nin sıkça âşıklık geleneğine desteğin, özellikle de "devlet desteğinin" önemi vurgulanması, bu patronaj istencinin doğrudan bir göstergesi olarak algılanabilir. Ancak Aşık Meydanî'nin sosyal bağlamını göz önünde bulunduracak olursak, "patronaj" talebinin modernite ve gelenek karşıtlığında farklı bir rol oynadığını görürüz.

Eğer, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir devlet geleneğinden bahsedecek olursak, bu "modern" geleneği Osmanlı İmparatorluğu'nun patrimonyal merkezî devlet geleneğinden ne kadar soyutlayabiliriz? Osmanlı kültürel mirasının büyük oranda reddiyesi üzerine kurulan T.C. kültür politikaları, divan şiirinin reddedilip "bizim" olan halk şiirinin daha öne çıkarılmasını benimsiyordu. Bu bağlamda "tamamıyla tartışılabilir" olarak T.C.'nin Osmanlı'dan devraldığı devlet geleneği doğrultusunda halk şiirini ve şairini desteklediğini (patronaj) söyleyebiliriz.¹ İlmîye sınıfı mensubu "şehirli" şairin yerini, sınıfsız halktan saz şairi almıştır ve bu "gelenek" sürmektedir.

Yine tartışılabilir olarak nitelendireceğim ve bu konuyla alakalı bir diğer noktaya ise yukarıda da bahsettiğim âşığın yapının "iş"ten "sanat" a evrimi sürecidir. Aşığın yapının "değer"lenmesi ve (entertain-

ment) eğlence alımlanmasından çıkmasından daha önce bahsetmiştim. Şehir ve modernite bağlamında ama gelenek çerçevesinde sanat üretimi yapan âşık, yüzyıllardır kendisine nasip olmayan bir başka gelenek üzerinden sanatının ve dolayısıyla geleneğinin korunmasını beklemektedir.

Toparlayacak olursak: Aşık Meydanî Kayseri'de, "tedbirli" bir modernite bağlamında, şehir yaşantısında âşıklığa "yer" açarak, geleneğinin evrilmesini sağlamıştır. Bu evrim geleneğin "iş"ten "sanat" a evrimine paraleldir. İş'ten farklı olarak "değerlenen" sanat korunmalı ve kollanmalıdır. Cumhuriyet önemli kültürel kodlarını dışlamakla birlikte merkezî devlet anlayışını Osmanlı'dan devralmıştır. Yükselen yeni değerler üzerine inşa olunan yeni devlet, milliyetçilik ideolojisiyle de koşut olarak "bizim" olan halk edebiyatını ve halk şiirini desteklemiş ve cumhuriyetin kültürel kodlarından biri haline getirmiştir.

Ancak devlet modernizminin normlarında değişim ve gevşeme yönelimi vardır. Bu değişim hızlanan küreselleşme süreciyle beraber patrimonyal devlet geleneğine de zarar vermektedir. Bu konuda Aşık Mensubî devletin giderek kendilerine "sırt çevirdiğinden" bahseder. Sonuç olarak konuşmamız esnasında âşık tarafından sıkça yapılan "destek" vurgusunu, etkisini yitirmekte olan patronaj için refleksif bir tavır olarak algılanabileceğini düşünüyorum. Çünkü âşık, geleneksel bir düşünüş tarzı ile geleneğinin sadece bu patronaj ile devam edebileceğine inanmakta ve geleceği sorunlu görmektedir.

NOTLAR

¹ Bu öneriyi tartışırken İlber Ortaylı'nın "alıcın devlet geleneğimizin devam usülleri" hakkındaki çeşitli konuşma ve yazılarından, ayrıca yine Halil İnalcık'ın *Şair ve Patron* adlı çalışmasından esinlendiğimi belirtmeliyim.

KAYNAK

İnalcık, Halil. *Şair ve Patron*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003.